

Tek Cins ya da Tek Tür Olarak Bulunan Bitkiler

Monotipik Endemikler

Ülkemiz içinde bulunduğu jeolojik yapı, iklimsel özellikler, farklı yükseklikler gibi nedenlerle zengin bir bitki çeşitliliğine sahip. Ayrıca orman, step, sucul alanlar, kıyı, deniz gibi çok farklı ekosistemlere sahip olması da bitki çeşitliliğinin fazla olmasının diğer nedenleri. Tüm bunlar 3000 kadarı endemik olmak üzere 10.000 civarında bitki türünün ülkemizde yaşaması anlamına geliyor.

Endemik bitkiler genel olarak sınırlı yayılış alanına sahiptir. Bitkibilimciler bunların sınırlı yayılışa sahip olmasını genel olarak iki nedene bağlar. Birincisi, türün yeni oluşması ve yayılışını henüz genişletmemiş olmasıdır. Bunlara neoendemik türler denir. İkincisiyse, jeolojik devirler boyunca geniş bir alanda yayılış gösteren bitkilerin ortam koşullarının değişmesiyle büyük bir kısmının yok olması, kalanlarına çok dar bir alanda yaşamlarını devam ettirmesidir. Bunlara paleoendemik türler de denir. Paleoendemiklere en iyi örnek monotipik endemik bitkilerdir. Bunlar belli bir bölgede sadece tek cins ya da tek tür olarak bulunur. Bu bitkiler dar alanda yaşadıklarından, sayıları da azdır ve dolayısıyla soyları genellikle tehdit altındadır. Genetik miras olarak kabul edilip korunmaları gereklidir.

Dorystoechas (Dağ Çayı, Çalba Çayı)

Dorystoechas (Dağ Çayı, Çalba Çayı)

Tchihatchewia (Allı Gelin)

Bayram Aytan

Ülkemizde yaşayan monotipik endemikler:

Cyathobasis (Amaranthaceae), *Phrynella* ve *Thurya* (Caryophyllaceae), *Physocardamum* ve *Tchihatchewia* (Brassicaceae), *Nephelochloa* ve *Pseudophleum* (Poaceae), *Dorystoechas* (Lamiaceae), *Sartoria* (Fabaceae), *Crenosciadium*, *Ekimia*, *Postiella* ve *Aegokeras* (Apiaceae), *Necranthus* (Orobanchaceae), *Leucocyclus* (Asteraceae).

Fotoğraflar: Prof. Dr. Kazım Çapacı

Kaynaklar

Akyıldırım, B., Küçükler, O., Monotipik Endemik Taksonlar ve Türkiye'nin Biyoçeşitliliğine Katkıları *Tchihatchewia isatidea* Boiss. (Allı Gelin), Ekoloji ve Çevre Kongresi Özet Kitabı, 2011.
Kaya, Y., Aksakal, Ö., "Endemik Bitkilerin Dünya Ve Türkiye'deki Dağılımı", *Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Cilt 7, Sayı 1, 2005.

Türkiye Doğası

Mantarlar

Türkiye'nin Yenilebilir Mantarları

Mantarlar yapılarında kitin bulunan, klorofil taşımayan, dolayısıyla fotosentez yapmayan, çürükçül ya da parazit olarak beslenen canlılardır.

Bir zamanlar bitkilerle aynı grupta sınıflandırılan mantarlar günümüzde beslenme, büyüme ve üreme özellikleri gibi nedenlerle hem bitkilerden hem de hayvanlardan farklı olarak, ayrı bir âlemde sınıflandırılıyor.

Çok hızlı büyüeyebilen mantarlar nemli yerlerde, ormanlık alanlarda, çayırlarda yaşar.

Fotoğraf: Prof. Dr. Bayram Göçmen
Elmalı / Antalya (2011)

Türkiye doğasında 2200 civarında mantar türünün yaşadığı tahmin ediliyor. Bunların büyük bir kısmını (% 85 civarında) kadeh mantarı türleri (şapkalı mantarlar, raf mantarları vb) oluşturur. Şapkalı mantarların bazı türleri yenilebilir özelliktedir ve gıda olarak tüketilir.

imparator mantarı

biftek mantarı

çörek mantarı

Ülkemizde 40 kadar yenilebilir mantar türü vardır, bunlardan 25'inin ticareti yapılır. Kuzugöbeği, kayın mantarı, istiridy mantarı bu türlerden bazılarıdır. Ancak doğadan bilinçsizce toplanan ve yenilebilir olup olmadığı bilinmeden tüketilen mantarlar, ölüme neden olabilecek türde zehirlenmelere de yol açabilir.

yumurta mantarı

pullu mantar

şemsiye mantarı

istiridy mantarı

kaypak mantarı

çayır mantarı

bal mantarı

kıvrıkcık mantar

Orman Genel Müdürlüğü yenilebilir mantarlarla ilgili aşağıda linki verilen sitede genel bilgi veriyor.

www.ogm.gov.tr/sites1/mantar.htm

Ulusal Zehir Danışma Merkezi de aşağıda linki verilen sitede mantar zehirlenmeleri durumunda ne yapılacağına ilişkin bilgi veriyor.

Mantar zehirlenmelerinde başvurabileceğiniz acil telefon numarası: 114

<http://uzem.rshm.gov.tr/halka-yonelik-bilgiler/1-mantar-zehirlenmesi.html>

Kaynaklar

Sesli, E., Denchev, C. M., "Checklists of the myxomycetes, larger ascomycetes, and larger basidiomycetes in Turkey", Mycotaxon, Sayı 106, s. 65-67, 2008 (online version (2011):1-136).
Campbell, N. A., Reece, J. B., Biology, Benjamin Cummings-Pearson Education, 2006.

doru renkli şişkin mantar

borozan mantarı

sığırdili mantarı

kuzu mantarı

Deniz Yığınları

Kıyı bölgeleri devamlı olarak dalgalar, gelgitler, akıntılar, rüzgârlar gibi dış etkenlerin etkisinde kalan yerlerdir. Bu nedenle bu bölgelerdeki jeomorfolojik yapı devamlı değişir. Kıyı bölgelerindeki değişime, kıyının bulunduğu coğrafi konumun, o bölgede yaşayan canlıların (algler, mercanlar vb.) ve buzulların da (donma-çözülme) etkisi vardır.

Engin Karcı

Engin Karcı

Kıyıların şekillenmesinde en fazla etkiyi dalgalar yapar. Bu etkiler, dalgaların karaya çarparak aşındırmasıyla, deniz suyunun kayaları kimyasal olmayan yolla eritmesiyle gerçekleşir. Ayrıca, kum, çakıl gibi döküntüleri içeren dalgaların oluşturduğu oyma ve aşındırma da kıyı şekillenmesine etki yapar. Bu gibi aşındırmalar sonucu kıyılarda falez (yalıyar), deniz kemeri, deniz mağarası, deniz yığını gibi çeşitli tiplerde yapılar meydana gelir. Bunlardan deniz yığınları kıyılarda yaygın olarak görülen, ancak pek dikkat çekmeyen yapılardır.

Deniz yığınlarının oluşumu genel olarak şöyledir: Dalgalar kayaları aşındırır, zaman içinde kayalar üzerinde bir deniz kemeri oluşur. Bu kemer zamanla büyür ve üst kısmının karayla olan bağlantısı kopar. Denizde kalan kısım deniz yığınları olarak adlandırılır. Deniz yığınları zaman içinde aşındırmaya bağlı olarak erir, su içine çöker ve sonunda kaybolur. Deniz yığınları bir bakıma çok küçük adalardır. Üst kısımları korunaklı olduğu için birçok göçmen kuş yuva olarak kullanır.

Fotoğraf: Devrim Ünlü

Kaynak
Bird, E., Coastal Geomorphology An Introduction Second Edition.,
John Wiley & Sons Ltd, 2008
Erinç, S., Jeomorfoloji II, Der Yayınları, 2010.

Tarih Öncesi Anadolu'nun

Zürafaları

Tarih öncesi Anadolu'daki yaşamın izlerini sürmeye devam ediyoruz. Bu defa Miyosen bölümdeyiz. Miyosen, 24 milyon-5 milyon yıl öncesini içeren geniş bir zaman dilimi. Bu bölümde memeli hayvan türlerinin sayısı çok fazla. Eldeki fosil verilere göre özellikle büyük karasal memelilerin yaygın olduğu biliniyor. Bu zaman diliminde, ılıman iklim kuşağındaki bölgelerde otlaklar ve çayırlar geniş alanlar kaplıyordu. Bu gibi alanlar otçullar (örneğin zürafa, geyik, mastodon, gergedan) ve bunlarla beslenen etçiller (örneğin sırtlan) için uygun yaşam ortamlarıydı. Zürafalar bu alanlarda bol miktarda bulunan otlar, ağaçlar, ağaç yaprakları, çalılar ve bunların filizleriyle besleniyordu.

Fosilbilimciler Anadolu'da (Batı, Kuzeybatı ve Orta Anadolu) yaptıkları kazılarda Miyosen bölüme ait çok sayıda zürafa fosili buldu. Fosillerin ayrıntılı incelenmesiyle 8 cinse ait 20 zürafa türünün bir zamanlar Anadolu'da yaşadığı bulundu. Bunlar başlıca *Giraffokeryx anatoliensis* (Yozgat), *Paleotragus sp.* (Muğla, Uşak, Çanakkale, Ankara), *Samotherium sp.* (Muğla, Uşak, Çanakkale, Ankara, Çankırı), *Decennatherium sp.* (Konya, Nevşehir), *Helladotherium sp.* (Çanakkale, Denizli, Aksaray, Ankara, Amasya), *Bramatherium sp.* (Ankara), *Bohlinia attica*, *Giraffa sp.* türleridir.

Çizim : Ayşe İnan Alican

Kaynak
Yılmaz, N. D., "Batı Akdeniz Miyosen Dönem Giraffidae Buluntuları ve Anadolu İçin Önemi",
Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Yıl 3, Sayı 4, s.113-127, 2011.